

KONSTYTUCJA
RZECZYPOSPOLITEJ
POLSKIEJ

PROJEKT OBYWATELSKI
NSZZ "SOLIDARNOŚĆ"

Warszawa – Gdańsk, czerwiec 1994 roku

Drodzy Przyjaciele,

Prawie pół roku trwały prace zespołu ekspertów, któremu miałem niewątpliwy zaszczyt przewodniczyć, zwanego Społeczną Komisją Konstytucyjną, nad obywatelskim projektem Konstytucji RP.

Naglący czas, waga sprawy, niesprzyjająca aura polityczna, wszystkie te czynniki powodowały, że zadanie napisania projektu Konstytucji, samo w sobie trudne, wydało się chwilami nie do udźwignięcia.

Ogromnym wysiłkiem, koncentracją dobrej woli i wiary w konieczność przyłożenia ręki do dobrego dzieła powstał projekt Konstytucji, który przedstawiamy obywatelom Rzeczypospolitej. Projekt, który w przekonaniu Komisji Krajowej NSZZ "Solidarność" oraz społecznej Komisji Konstytucyjnej będzie dobrze służył wszystkim obywatelom.

Jesteśmy głęboko przekonani, że przyjęcie tego projektu zapewni każdemu obywatelowi ochronę jego praw, życia, godności jego dążeń i rozwoju.

Bez zaangażowania członków Społecznej Komisji Konstytucyjnej, bez szerokiego zaplecza środowisk w jakich działają, dzieło, które wykonali byłoby niemożliwe.

Dlatego pragnę złożyć wyrazy najserdeczniejszego podziękowania i uznania wszystkim członkom Społecznej Komisji Konstytucyjnej, Sekretariatowi Ugrupowań Centroprawicowych, środowiskom niepodległościowym, a także Kolegom Związkowcom. Sądzę, że najlepszą dla nich nagrodą będzie przyjęcie przez naród ich projektu, jako fundamentu Rzeczypospolitej.

Wyrażam nadzieję, że każdy członek NSZZ "Solidarność" uczyni wszystko, aby treść projektu upowszechnić i zyskać mu zwolenników, że potraktuje to zadanie jako swój obywatelski obowiązek.

Zachęcam do aktywnego włączenia się do naszej wspólnej akcji wszystkich, którym bliskie są wartości takie jak niepodległość, prawda, rodzina, tradycyjne już w naszym narodzie wartości chrześcijańskie, prawa człowieka i prawa pracownika.

Dziękując Autorom projektu i wszystkim ich Współpracownikom życzę im pomysłności w życiu rodzinnym i sukcesów w działalności publicznej.

Szczęść Boże

Marian Krzaklewski

*Przewodniczący
Komisji Krajowej NSZZ "Solidarność"*

*Przewodniczący
Społecznej Komisji Konstytucyjnej*

Gdańsk, w czerwcu 1994 roku.

PREAMBULA

My, Naród Polski
- pomni

naszych ponad tysiącletnich dziejów
związanych
z dziedzictwem wiary i kultury
chrześcijańskiej, tradycji
I Rzeczypospolitej i chlubnej Konstytucji
3 Maja,

męstwa, honoru i wytrwałości pokoleń Polaków
walczących o wolność Ojczyzny,

dokonań II Rzeczypospolitej w utrwalaniu
niepodległego bytu Narodu oraz jej obu
Konstytucji,

znaczenia walki Narodu z obu najeźdźcami
podczas
II wojny światowej, w tym roli legalnych
Władz Rzeczypospolitej zagranicą i polskiego
państwa podziemnego,

patriotycznego oporu przeciw obcej dominacji
w latach 1944 - 1989 i pokojowego zrywu
"Solidarności",

- nawiązując do ciągłości politycznej i prawnej
niepodległej Rzeczypospolitej,

- pragnąc zbudowania Polski silnej mądrością,
pracą
i patriotyzmem swoich obywateli, pod opieką
praw przez nich tworzonych, a mających oparcie
w prawie naturalnym,

niniejszą Konstytucję dla III Rzeczypospolitej
uroczyście,
w Imię Boga, stanowimy i uchwalamy.

I. ZASADY NACZELNE

Artykuł 1.

Państwo Polskie jest Rzeczpospolitą, demokratycznym państwem prawa i wspólnym dobrem obywateli, które ma być przekazywane w spadku dziejowym z pokolenia na pokolenie.

Artykuł 2.

Rzeczpospolita zapewnia i gwarantuje prawa człowieka oraz ich nienaruszalność, strzeże niepodległości i całości swego terytorium, dziedzictwa kultury i języka Narodu oraz zapewnia ochronę i rozwój środowiska.

Artykuł 3.

1. Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej należy do Narodu.
2. Naród sprawuje ją przez swych przedstawicieli wybieranych do Sejmu i Senatu, powołanego w powszechnym głosowaniu Prezydenta Rzeczypospolitej, odpowiedzialny przed Sejmem Rząd oraz niezawisłe sądy.
3. Sprawowanie władzy następuje także poprzez wyrażenie woli w referendum oraz obywatelską inicjatywę ustawodawczą.

Artykuł 4.

1. Samorząd terytorialny jest elementem ustroju państwa. Rzeczpospolita gwarantuje udział samorządu terytorialnego w sprawowaniu władzy.
2. Rzeczpospolita gwarantuje swobodę działalności innych form samorządności.

Artykuł 5.

Konstytucja jest najwyższym źródłem stanowionego prawa w Rzeczypospolitej. Władza w państwie jest sprawowana wyłącznie na zasadach i w granicach prawa.

Artykuł 6.

1. Państwo gwarantuje autonomię i niezależność kościołów oraz związków wyznaniowych uznanych przez prawo.
2. Wzajemne relacje między państwem a Kościołem katolickim określa umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską. Sytuację prawną innych kościołów i związków wyznaniowych ustalają ustawy uchwalane po porozumieniu z ich przedstawicielami.
3. Państwo współdziała z Kościołem katolickim oraz innymi kościołami i związkami wyznaniowymi dla osiągnięcia dobra wspólnego.

Artykuł 7.

Praca jest podstawą rozwoju państwa. Rzeczpospolita chroni prawo do pracy, własności i dziedziczenia. Gospodarka państwa jest gospodarką rynkową, którą określają: wolność gospodarcza, solidarność i dialog partnerów społecznych, partycypacja pracowników w zarządzaniu zakładem pracy i samodzielność ekonomiczna rodzin.

II. PRAWA CZŁOWIEKA ORAZ PRAWA, WOLNOŚCI I OBOWIĄZKI OBYWATELSKIE

Artykuł 8.

1. Godność człowieka jest nienaruszalna.
2. Rzeczpospolita Polska gwarantuje ochronę będących podstawą życia społecznego niezbywalnych i nienaruszalnych praw człowieka oraz jego podstawowych wolności, zarówno jako jednostki jak i uczestnika wspólnot.
3. Korzystanie z przysługujących praw i wolności nie może naruszać praw i wolności innych ludzi oraz powinno mieć na względzie dobro wspólne.

Artykuł 9.

1. Podstawowym prawem osoby ludzkiej, gwarantowanym przez Rzeczpospolitą Polską, jest prawo do życia. Życie człowieka podlega szczególnej ochronie od poczęcia do naturalnej śmierci.
2. Nikt nie może być poddany torturom albo okrutnemu bądź poniżającemu traktowaniu lub karaniu.
3. Nikt nie może być poddany eksperymentom lekarskim lub naukowym bez uprzednio dobrowolnie przez siebie wyrażonej zgody.

Artykuł 10.

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia prawną ochronę wolności osobistej.
2. Nikt nie może być pozbawiony wolności osobistej w wyniku aresztowania lub skazania inaczej jak tylko na zasadach i w trybie określonym ustawą, na podstawie orzeczenia władzy sądowniczej.
3. Pozbawienie wolności w wyniku zatrzymania policyjnego może nastąpić na czas nie przekraczający 48 godzin i podlega kontroli sądowej.
4. Każdą osobę zatrzymaną lub tymczasowo aresztowaną należy natychmiast poinformować o przyczynach zastosowania tego środka i o przysługujących jej prawach.
5. Każdy pozbawiony wolności ma prawo do niezwłocznego porozumienia się z adwokatem i powiadomienia wskazanej przez siebie osoby o fakcie pozbawienia wolności.
6. Każdy, kto został bezprawnie pozbawiony wolności, ma prawo do dochodzenia na drodze sądowej odpowiedniego odszkodowania.

Artykuł 11.

1. Każdy ma prawo do ochrony prawnej swego życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia.

2. Obywatel ma prawo dostępu do informacji zebranych o jego osobie przez urzędy i instytucje oraz do żądania sprostowania danych nieprawdziwych lub nieścisłych. Prawo to może ulec ograniczeniu w drodze ustawy ze względu na toczące się postępowanie karne lub ważny interes państwa.

Artykuł 12.

1. Mieszkanie, tajemnica korespondencji i informacji przekazywanych wszelkimi środkami są nienaruszalne. Ograniczenia tych wolności ze względu na bezpieczeństwo państwa lub ściganie sprawców przestępstw określa ustawa.
2. Naruszenie mieszkania może nastąpić także w celu zapobieżenia skutkom katastrof lub klęsk żywiołowych.

Artykuł 13.

1. Rzeczpospolita Polska uznaje prawo własności i dziedziczenia oraz gwarantuje ich prawną ochronę.
2. Korzystanie z własności nie może naruszać praw innych osób.
3. Nikt nie może być wyłączonej bądź ograniczonej w korzystaniu z własności, chyba że wymaga tego dobro wspólne, na warunkach i w trybie przewidzianym ustawą za sprawiedliwym odszkodowaniem.

Artykuł 14.

1. Rodzina i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną państwa.
2. Państwo w swej polityce społecznej i gospodarczej, w tym podatkowej uwzględnia interes rodziny. Rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej mają prawo do szczególnej pomocy ze strony państwa.
3. Rzeczpospolita gwarantuje prawa rodziny a w szczególności prawa rodziców do wychowania i nauczania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami. Pozbawienie lub ograniczenie władzy rodzicielskiej może nastąpić tylko na podstawie orzeczenia sądowego.
4. Matka przed i po urodzeniu dziecka ma prawo do szczególnej pomocy państwa, której zakres określa ustawa.
5. Państwo gwarantuje ochronę praw dziecka, a w szczególności przed okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej mają prawo do opieki i pomocy państwa.

Artykuł 15.

Wszyscy obywatele są równi wobec prawa i mają prawo do równego traktowania przez organy państwa. Cudzoziemcy korzystają z tych samych praw, prócz praw wynikających z obywatelstwa polskiego.

Artykuł 16.

Obowiązkiem państwa jest pomoc dla Polaków zamieszkałych za granicą. Szczegóły określa ustawa.

Artykuł 17.

Rzeczpospolita Polska gwarantuje mniejszościom narodowym lub etnicznym prawo do zachowania i rozwoju własnej kultury, języka, obyczajów i tradycji. Zapewnia także prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, religijnych i kulturalnych oraz do udziału w podejmowaniu decyzji dotyczących uznania i ochrony ich tożsamości kulturowej.

Artykuł 18.

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia każdej osobie, której prawa i wolności uznane przez Konstytucję zostały naruszone, ochronę sądową.
2. Organy państwa i samorządu terytorialnego są odpowiedzialne cywilnie za naruszenia praw i wolności ujętych w Konstytucji, a także za naruszenia norm prawnych wydanych w celu realizacji tych praw i wolności.

Artykuł 19.

1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez bezstronny i niezawisły sąd.
2. Wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić, jeżeli jawność mogłaby obrażać dobre obyczaje, zakłócić spokój publiczny, ujawnić okoliczności, które ze względu na ważny interes państwa powinny być zachowane w tajemnicy lub przez wzgląd na ochronę istotnego dobra osobistego.
3. Każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczenia do sądu wyższej instancji.

Artykuł 20.

1. Oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego, dopóki wina nie zostanie mu udowodniona w trybie przewidzianym przez ustawę.
2. Niedopuszczalne jest prowadzenie postępowania karnego przeciwko tej samej osobie, o ten sam czyn, jeżeli zostało ono prawomocnie zakończone w postępowaniu sądowym. Nie wyklucza to możliwości wznowienia postępowania na zasadach przewidzianych ustawą.

Artykuł 21.

1. Odpowiedzialności karnej podlega tylko ten, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w chwili jego popełnienia.
2. Nie można orzec kary, którą czyn nie był zagrożony w chwili jego popełnienia, chyba że chodzi o karę przewidzianą przez ustawę łagodniejszą dla sprawcy.
3. Przepisy powyższe nie stanowią przeszkody w sądeniu i karaniu za czyn, który w chwili jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl ogólnych zasad prawa uznawanych przez społeczność międzynarodową.

Artykuł 22.

Zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości nie podlegają przedawnieniu. Bieg przedawnienia w stosunku do przestępstw nie ściganych z przyczyn politycznych ulega zawieszeniu do czasu ich ustania.

Artykuł 23.

1. Każdemu, przeciwko komu wszczęto postępowanie karne, przysługuje prawo do obrony i prawo do pomocy obrońcy.
2. Nikt nie może być zmuszony do świadczenia przeciwko sobie lub osobom bliskim.

Artykuł 24.

1. Rzeczpospolita gwarantuje wolność sumienia i wyznania, kultu i praktyk religijnych oraz nauczania religii w życiu prywatnym i publicznym.
2. Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania religijnego.
3. Państwo zapewnia nauczanie prawnie uznanych religii w szkole publicznej zgodnie z wolą rodziców. Nadzór nad tym nauczaniem sprawuje właściwy kościół lub związek wyznaniowy. Wynikające z tego nadzoru prawa określa umowa ze Stolicą Apostolską oraz ustawy, o których mowa w art. 6 ust.2.
4. Wolność uzewnętrzniania przekonań religijnych może podlegać ustawowym ograniczeniom jedynie ze względu na konieczność ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia i moralności.
5. Nikt nie może podlegać przymusowi ani dyskryminacji z powodu swego światopoglądu lub wyznania.

Artykuł 25.

1. Każdy ma prawo do poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji.
2. Każdy ma prawo do wolności przekazywania i uzewnętrzniania przekonań i poglądów według własnego wyboru.
3. Ograniczenia tych wolności mogą następować jedynie w przypadkach przewidzianych ustawą. Zakazane jest stosowanie cenzury prewencyjnej.

Artykuł 26.

1. Każdy obywatel ma prawo do pełnej informacji o sprawach publicznych, w tym dotyczących działalności władz i osób publicznych, instytucji państwowych i samorządowych. Prawo to może ulegać ograniczeniu jedynie ze względu na podstawowe interesy państwa określone w ustawie.
2. Osoby, które pełnią funkcje publiczne, lub do nich kandydują, podlegają lustracji. Szczegóły określa ustawa.

Artykuł 27.

1. Każdy ma prawo do swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Każdy ma prawo do swobodnego opuszczania terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.
3. Powyższe prawa mogą podlegać ograniczeniom określonym jedynie przez ustawę.
4. Obywatel polski nie może być pozbawiony prawa wjazdu do Rzeczypospolitej.
5. Obywatel ma prawo do opieki ze strony państwa podczas pobytu za granicą.

Artykuł 28.

1. Cudzoziemiec prześladowany za obronę wolności i praw człowieka lub drastycznie ich pozbawiony może uzyskać azyl w Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Warunki i tryb udzielania azylu określa ustawa.

Artykuł 29.

Ekstradycja może być postanowiona jedynie w celu wykonania traktatu lub ustawy, z uwzględnieniem zasady wzajemności. Podstawą ekstradycji nie mogą być przestępstwa polityczne. Obywatele polscy nie podlegają ekstradycji lub wydaleniu z kraju.

Artykuł 30.

1. Dziecko, którego rodzice są obywatelami polskimi, nabywa obywatelstwo polskie z mocy prawa. Inne przypadki nabycia obywatelstwa polskiego określa ustawa.
2. Obywatel nie może być pozbawiony obywatelstwa wbrew swojej woli.

Artykuł 31.

1. Rzeczpospolita poręcza swoim obywatelom swobodę zbierania się w celach pokojowych, także w miejscach publicznych.
2. Wolność zgromadzeń może podlegać ograniczeniom przewidzianym jedynie w ustawie.

Artykuł 32.

1. Rzeczpospolita Polska uznaje i gwarantuje wolność zrzeszania się obywateli. Ustawa określa tryb sądowej rejestracji stowarzyszeń.
2. Obywatele mogą zrzeszać się w partie polityczne w celu wpływania metodami demokratycznymi na politykę państwa. Ustawa określa zasady zgłaszania i trybu rejestracji partii politycznych.
3. Zakazane jest istnienie partii politycznych i stowarzyszeń o programie totalitarnym w tym nazistowskim i komunistycznym, a także tych których program lub działalność zakłada lub dopuszcza stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa, albo przewiduje utajnienie struktur względnie członkostwa.
4. O sprzeczności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznej orzeka Sąd Najwyższy.

Artykuł 33.

Obywatele mają prawo do obejmowania na równych zasadach funkcji i urzędów publicznych zgodnie z wymogami wskazanymi przez ustawy.

Artykuł 34.

Obywatele mają prawo wносить indywidualnie lub zbiorowo petycje do wszelkich władz państwowych i samorządowych, a władze te mają obowiązek odpowiadania na nie.

Artykuł 35.

1. Każdy ma prawo do podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej na równych prawach. Państwo ma prawo do ustawowego ograniczenia tej swobody ze względu na dobro wspólne.
2. Działalność gospodarcza nie może być wykonywana w sposób przynoszący uszczerbek godności i wolności człowieka.

Artykuł 36.

1. Każdy ma prawo do swobodnego wyboru zawodu i pracy oraz do godziwego wynagrodzenia. Realizując to prawo władze publiczne prowadzą aktywną politykę zmierzającą do pełnego, produktywnego i swobodnie wybranego zatrudnienia oraz prowadzą i wspierają poradnictwo i szkolenie zawodowe.
2. Obywatele pozostający bez pracy nie z własnej woli i nie mający innych środków utrzymania mają prawo do pomocy materialnej ze strony państwa. Wszyscy mają prawo do bezpłatnej pomocy ze strony państwa w poszukiwaniu pracy.

Artykuł 37.

1. Państwo zapewnia ochronę stosunku pracy, jego trwałości oraz warunków, w jakich praca się odbywa.
2. Państwo prowadzi politykę popierania równości szans i eliminowania wszelkiej dyskryminacji w zatrudnieniu.
3. Ze szczególnej ochrony w pracy korzystają młodociani, niepełnosprawni i kobiety w ciąży.
4. Stałe zatrudnienie dzieci do lat 15 jest zakazane.

Artykuł 38.

Zakazuje się pracy przymusowej. Obowiązek pracy może być nałożony ustawą tylko w przypadkach przewidzianych w prawie międzynarodowym.

Artykuł 39.

Gwarantuje się każdemu pracownikowi prawo do ustawowych dni wolnych od pracy oraz corocznego płatnego urlopu. Maksymalny normatywny tygodniowy wymiar czasu pracy nie może przekraczać 40 godzin.

Artykuł 40.

1. Gwarantuje się każdemu prawo przystępowania do związków zawodowych.
2. Rzeczpospolita Polska gwarantuje wolność tworzenia i działania związków zawodowych.
3. Związki zawodowe mają prawo tworzenia krajowych i międzynarodowych organizacji związkowych i przystępowania do nich.
4. Wolności związkowe mogą podlegać tylko takim ograniczeniom, jakie określa ustawa w zakresie dopuszczalnym przez wiążące Polskę prawa międzynarodowego.

Artykuł 41.

Gwarantuje się prawo pracodawców do zrzeszania się w krajowych i międzynarodowych organizacjach pracodawców.

Artykuł 42.

1. Celem rozwiązywania sporów zbiorowych związki zawodowe oraz pracodawcy i ich organizacje mają prawo do rokowań oraz zawierania zbiorowych układów pracy i innych porozumień.

2. Tryb prowadzenia sporów oraz zawierania i wykonywania umów zbiorowych określa ustawa.

3. Gwarantuje się prawo do strajku i organizowania akcji protestacyjnej. Prawo to może być ograniczone tylko w drodze ustawy.

Artykuł 43.

Wysokość płacy minimalnej, minimalnego dochodu gwarantowanego oraz normy czasu pracy ustala komisja trójstronna złożona z przedstawicieli pracowników, pracodawców i Rządu. Zasady oraz tryb powoływania komisji trójstronnej określa ustawa.

Artykuł 44.

1. Gwarantuje się prawo do zabezpieczenia społecznego i ochrony zdrowia w szczególności na wypadek choroby, niezdolności do pracy, osiągnięcia wieku emerytalnego, inwalidztwa lub utraty środków do życia z innych przyczyn poprzez ustawowy system obowiązkowych i dobrowolnych ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych, system zaopatrzenia społecznego oraz pomocy społecznej.

2. Państwo tworzy warunki realizacji praw określonych w ust. 1 oraz popiera różne formy ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych.

Artykuł 45.

1. Każdy ma prawo do nauki. Zakres obowiązkowego kształcenia dzieci i młodzieży określa ustawa.

2. Gwarantuje się bezpłatne kształcenie w szkołach publicznych. Zasady finansowania szkolnictwa publicznego i niepublicznego określa ustawa.

3. Instytucje i osoby prywatne mają prawo zakładania szkół i zakładów wychowawczych na zasadach określonych w ustawie.

4. Gwarantuje się autonomię wyższych uczelni na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł 46.

1. Gwarantuje się wolność twórczą. Obejmuje ona zarówno wolność badań naukowych jak

i poszukiwań intelektualnych i artystycznych. Niedopuszczalne jest wykorzystywanie tej wolności z naruszeniem praw człowieka, bezpieczeństwa państwa lub dobra wspólnego.

2. Każdy ma prawo do swobodnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i dostępu do narodowych dóbr kultury.

3. Każdy autor ma prawo do ochrony swych dóbr materialnych i niematerialnych wynikających

z twórczości naukowej, literackiej i artystycznej.

4. Państwo ma obowiązek zachowania i ochrony wartości dóbr kultury i dziedzictwa narodowego również poza granicami.

Artykuł 47.

1. Państwo podejmuje działania mające na celu umożliwienie każdemu obywatelowi zaspokojenia jego potrzeb mieszkaniowych.

2. Prawa lokatorów określa ustawa.

Artykuł 48.

Obowiązkiem każdego obywatela jest wierność Rzeczypospolitej Polskiej, Jej obrona, szanowanie Jej Konstytucji, a także posłuszeństwo Jej prawom.

Artykuł 49.

Obowiązkiem każdego obywatela jest: wysiłkiem własnym wzmóc siłę i powagę państwa, przyczynić się do dobra wspólnego oraz ponosić ciężary i świadczenia publiczne przewidziane prawem.

Artykuł 50.

1. Obowiązkiem każdego obywatela jest służba wojskowa.

2. Zakres obowiązku służby wojskowej, w tym także zwolnienia z tego obowiązku, określa ustawa.

III. ŹRÓDŁA PRAWA

Artykuł 51.

1. Konstytucja jest najwyższym stanowionym prawem Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Wszystkie akty prawne obowiązujące w Rzeczypospolitej Polskiej muszą być zgodne z Konstytucją. Przepisy naruszające Konstytucję są uchylane w trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym.

3. Przepisy Konstytucji stosuje się bezpośrednio, poza wyjątkami przez nią określonymi.

Artykuł 52.

1. Źródłami prawa w Rzeczypospolitej Polskiej są:

a) ustawy ustrojowe, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe, dekrety,

b) rozporządzenia,

c) zarządzenia.

Artykuł 53.

Prawomocnie zawarte umowy międzynarodowe przyjęte w trybie określonym w Konstytucji, po ich ogłoszeniu stanowią część wewnętrznego porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 54.

1. Ustawy ustrojowe regulują:

a) zasady i tryb wyboru Prezydenta oraz wyborów do Sejmu i Senatu, a także do organów samorządu terytorialnego,

b) zasady organizowania i przeprowadzania referendum oraz obywatelskiej inicjatywy ustawodawczej,

c) zasady organizacji Rządu oraz instytucji Skarbu państwa,

d) ustrój i zasady działania sądów i prokuratury,

e) ustrój i zasady działania Trybunału Konstytucyjnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Najwyższej Izby Kontroli, Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji,

f) ustrój i zakres działania samorządu terytorialnego,

g) kwestie związane ze stanami nadzwyczajnymi w państwie.

2. Do uchwalenia ustaw ustrojowych wymagana jest bezwzględna większość głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby członków w Sejmie i Senacie. Art. 76 ust. 3 i 4 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 55.

1. Rozporządzenia mogą być wydawane tylko na podstawie upoważnienia ustawowego. Upoważnienie to określa ściśle organ upoważniony do wydania rozporządzenia i zakres spraw przekazanych do uregulowania rozporządzeniem.
2. Organ upoważniony do wydania rozporządzenia nie może przekazać swych uprawnień innemu organowi.

Artykuł 56.

1. Zarządzenia mogą być wydawane tylko na podstawie upoważnienia ustawowego lub innych powszechnie obowiązujących aktów prawnych określających kompetencje organów sprawujących kierownictwo i nadzór w stosunku do podporządkowanych im jednostek lub jako wewnętrzne akty prawne państwowych jednostek organizacyjnych.

Artykuł 57.

Organy samorządu terytorialnego oraz terenowe organy administracji państwowej na podstawie i w granicach upoważnień ustawowych mają prawo wydawania przepisów miejscowych obowiązujących powszechnie na terenie ich działania.

Artykuł 58.

1. Żaden przepis nie może być sprzeczny z przepisem hierarchicznie wyższym.
2. Przepisy prawne nie mogą mieć mocy wstecznej, chyba że zawierają uregulowania bardziej korzystne dla obywateli lub dotyczą przywrócenia praw niesłusznie odebranych.

IV. SEJM

Artykuł 59.

1. Sejm składa się z 444 posłów.
2. Poseł jest przedstawicielem całego Narodu.
3. Poseł swoje prawa i obowiązki wykonuje osobiście.

Artykuł 60.

1. Kadencja Sejmu trwa cztery lata.
2. Wybory do Sejmu są wolne, powszechne, równe, bezpośrednie i odbywają się w głosowaniu tajnym. Co najmniej 2/3 ogólnej liczby posłów jest wybieranych w wyborach większościowych z zastrzeżeniem, że w pierwszej turze głosowań dla wyboru potrzebna jest bezwzględna większość ważnie oddanych głosów.
3. Prawo wybierania posłów ma każdy obywatel, który ukończył lat 18.
4. Prawo wybieralności do Sejmu przysługuje obywatelom po ukończeniu 21 lat.
5. Prawa wyborcze nie przysługują osobom, które prawomocnym orzeczeniem sądu zostały pozbawione praw publicznych lub całkowicie albo częściowo ubezwłasnowolnione.
6. Pozostałe zasady wyboru posłów określa ustawa.

Artykuł 61.

1. Wybory do Sejmu odbywają się w niedzielę przypadającą najpóźniej na miesiąc przed upływem kadencji.
2. W przypadku rozwiązania Sejmu przed upływem kadencji wybory odbywają się w niedzielę przypadającą na okres pomiędzy 60 a 90 dniem od rozwiązania Sejmu.
3. Kadencja i mandaty poselskie Marszałka i wicemarszałków Sejmu wygasają z chwilą zebrania się Sejmu nowej kadencji.

Artykuł 62.

1. Mandatu posła nie można łączyć z mandatem senatora oraz ze stanowiskami Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Rzecznika Praw Obywatelskich, Prezesa Narodowego Banku Polskiego, ambasadora, wojewody oraz sędziego.
2. Ustawa może określić inne stanowiska, których nie można łączyć z mandatem posła.
3. Pracownicy administracji państwowej lub samorządowej z chwilą wyboru do Sejmu otrzymują urlop na czas trwania mandatu poselskiego. Przepis ten nie dotyczy ministrów, sekretarzy i podsekretarzy stanu.
4. Posłowie w czasie pełnienia mandatu nie mogą przyjmować żadnych orderów, odznaczeń lub tytułów honorowych Rzeczypospolitej Polskiej, z wyjątkiem orderów i odznaczeń wojennych.
5. Posłom nie wolno w czasie pełnienia mandatu sprawować funkcji nadzorczych w przedsiębiorstwach prowadzonych z udziałem skarbu państwa, prowadzić działalności gospodarczej z wykorzystaniem środków stanowiących własność publiczną, ani otrzymywać od Rządu jakiegokolwiek korzyści majątkowej.
6. Posłowie na początku i na końcu kadencji Sejmu składają oświadczenia o swoim stanie majątkowym.
7. Zakres uprawnień i tryb przyznawania diet poselskich określa ustawa.

Artykuł 63.

1. Poseł nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za działalność związaną z wykonywaniem mandatu, ani w czasie jego trwania, ani po jego wygaśnięciu, chyba że narusza dobra osobiste innych osób.
2. Przez cały czas trwania mandatu poseł nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej, ani pozbawiony wolności bez zezwolenia Sejmu. Nie może być także zatrzymany, z wyjątkiem schwytania na gorącym uczynku przestępstwa pospolitego.

Artykuł 64.

1. Sejm obraduje na posiedzeniach.
2. Pierwsze posiedzenie nowo wybranego Sejmu zwołuje i otwiera Prezydent w ciągu 30 dni od dnia wyborów.
3. Posiedzenia Sejmu są jawne. Sejm może uchwalić tajność obrad ze względu na konieczność ochrony ważnych interesów państwa.
4. Nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za ogłaszanie i rozpowszechnianie sprawozdań z jawnych obrad Sejmu.

Artykuł 65.

1. Sejm wybiera ze swego grona Marszałka, wicemarszałków i komisje. Wybór Marszałka następuje na pierwszym posiedzeniu Sejmu.
2. Marszałek kieruje obradami i czuwa nad tokiem prac Sejmu.
3. Sejm uchwała swój regulamin.
4. Sejm może powołać komisję do zbadania określonej sprawy.

Artykuł 66.

Sejm uchwała ustawy i podejmuje uchwały zwykłą większością głosów, w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów, chyba że Konstytucja przewiduje inną większość.

Artykuł 67.

1. Inicjatywa ustawodawcza przysługuje posłom, senatorom, Prezydentowi i Rządowi. Inicjatywę ustawodawczą posiadają także najbardziej reprezentatywne związki zawodowe na zasadach określonych w ustawie.
2. Projekt ustawy może być wniesiony do Sejmu także w formie wniosku obywatelskiego, podpisanego przez co najmniej 200.000 wyborców. O ważności wniosku obywatelskiego rozstrzyga Trybunał Konstytucyjny.
3. Prawo wnoszenia poprawek do projektów ustaw w czasie rozpatrywania ich przez Sejm przysługuje wnioskodawcy, Rządowi i posłom.

Artykuł 68.

1. Sejm może, ustawą podjętą bezwzględną większością głosów, na wniosek Rządu, upoważnić go do wydawania dekretów z mocą ustawy.
2. Ustawa o upoważnieniu Rządu do wydawania dekretów z mocą ustawy określa przedmiot regulacji oraz okres obowiązywania upoważnienia.
3. W czasie obowiązywania ustawy o upoważnieniu Rządu do wydawania dekretów inicjatywa ustawodawcza w zakresie upoważnienia do wydawania dekretów przysługuje wyłącznie Rządowi.
4. Ustawa nie może upoważnić Rządu do wydawania dekretów dotyczących: zmiany Konstytucji, zmiany ustaw ustrojowych, budżetu państwa, wolności, praw osobistych i politycznych obywateli oraz praw i obowiązków wynikających ze stosunku pracy i ubezpieczeń społecznych, a także zgody na ratyfikację umów międzynarodowych.
5. Prezydent w ciągu 14 dni podpisuje przedstawiony mu przez Rząd dekret z mocą ustawy i zarządza jego ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.
6. Przed podpisaniem dekretu Prezydent może wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie jego zgodności z Konstytucją. Bieg terminu określonego w ust. 5 ulega zawieszeniu do chwili wydania orzeczenia.
7. Prezydent może odmówić podpisania dekretu z mocą ustawy i w ciągu 14 dni zwrócić go Rządowi. Zwrócony przez Prezydenta dekret Rząd może wnieść do Sejmu tylko jako projekt ustawy.

Artykuł 69.

1. W okresie między kadencjami Sejmu albo gdy jest on rozwiązany, Rząd w razie nagłej konieczności może wydawać dekrety z mocą ustawy bez upoważnienia ustawowego. Nie mogą one dotyczyć spraw, o których mowa w art. 68 ust. 4. Dla swej ważności dekrety

wymagają podpisu Prezydenta. Prezydent ma prawo odmówienia złożenia podpisu.

2. Dekrety wydawane w razie nagłej konieczności tracą moc jeżeli nie zostaną zatwierdzone przez Sejm w ciągu 30 dni od jego ukonstytuowania się.

Artykuł 70.

1. Poseł może zgłosić interpelację lub zapytanie pod adresem Rządu, Premiera lub poszczególnych ministrów.
2. Premier lub poszczególni ministrowie zobowiązani są do udzielenia odpowiedzi na interpelację posłów w terminie i trybie ustalonym przez Sejm.
3. Sejm i komisje sejmowe mogą domagać się obecności członków Rządu na swoich posiedzeniach.
4. Premier, ministrowie i delegowani przez nich urzędnicy mają prawo obecności i przemawiania na posiedzeniach Sejmu i jego komisji.

Artykuł 71.

1. Dochody i wydatki państwa na rok kalendarzowy określa ustawa budżetowa. W wyjątkowych przypadkach może je określić na okres krótszy niż rok ustawa o prowizorium budżetowym.
2. Rząd przedkłada Sejmowi projekt ustawy budżetowej co najmniej na 60 dni przed rozpoczęciem roku budżetowego.
3. Projekt budżetu państwa przed przekazaniem do Sejmu powinien być przedstawiony komisji trójstronnej, określonej w artykule 43. Opinie stron nie uwzględnione w przedkładanym Sejmowi projekcie budżetu należy przedstawić wraz z projektem.
4. W razie nie uchwalenia przez Sejm ustawy budżetowej lub ustawy o prowizorium budżetowym przed rozpoczęciem roku budżetowego Rząd prowadzi gospodarkę finansową państwa na podstawie przedłożonego projektu ustawy.
5. Uchwaloną przez Sejm ustawę budżetową przekazuje się niezwłocznie do podpisania Prezydentowi. Jeśli Sejm nie dokonał zmian w rządowym projekcie ustawy budżetowej Prezydent nie może odmówić jej podpisania. W takim przypadku wystąpienie przez Prezydenta z wnioskiem do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie zgodności ustawy budżetowej z Konstytucją nie wstrzymuje biegu terminu przewidzianego dla podpisania ustawy.
6. W razie nie uchwalenia ustawy budżetowej w ciągu trzech miesięcy od dnia wniesienia jej do Sejmu, Prezydent ogłasza ustawę budżetową zgodnie z projektem rządowym albo rozwiązuje Sejm.
7. Warunki jakim powinien odpowiadać projekt ustawy budżetowej oraz procedurę jej uchwalania i sposób realizacji określa ustawa.

Artykuł 72.

1. Rząd przedkłada Sejmowi sprawozdanie z wykonania ustawy budżetowej oraz innych uchwalonych przez Sejm planów finansowych państwa w ciągu sześciu miesięcy od zakończenia roku budżetowego.

2. Sejm dokonuje oceny wykonania ustawy budżetowej oraz innych planów finansowych państwa w ciągu dwu miesięcy od dnia otrzymania sprawozdania i po zapoznaniu się z raportem Najwyższej Izby Kontroli przedstawionym przez jej Prezesa, podejmuje uchwałę w sprawie udzielenia rządowi absolutorium z wykonania budżetu za rok ubiegły. Jeśli w ciągu roku budżetowego działał więcej niż jeden rząd, Sejm odmawiając udzielenia absolutorium określa którego, czy też których rządów to dotyczy.

3. W razie nie otrzymania absolutorium Rząd podaje się do dymisji. Sejm może powołać komisję dla zbadania odpowiedzialności konstytucyjnej członków Rządu, który nie otrzymał absolutorium.

V. SENAT

Artykuł 73.

Senat składa się ze 100 senatorów.

Artykuł 74.

1. Kadencja Senatu trwa 5 lat.
2. Wybory do Senatu są wolne, powszechne, bezpośrednie i odbywają się w głosowaniu tajnym.
3. Prawo wybierania senatorów ma każdy obywatel, który ukończył 18 lat.
4. Prawo wybieralności do Senatu przysługuje każdemu obywatelowi, który ukończył 35 lat.
5. Przepis artykułu 60 ust. 5 stosuje się odpowiednio.
6. Pozostałe zasady wyboru senatorów określa ustawa.

Artykuł 75.

Mandatu senatora nie można łączyć z mandatem poselskim, a ponadto ze stanowiskiem Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Rzecznika Praw Obywatelskich, Prezesa Narodowego Banku Polskiego, członka Rządu, wojewody, ambasadora lub sędziego.

Artykuł 76.

1. Projekt ustawy uchwalony przez Sejm Marszałek Sejmu przekazuje w ciągu 7 dni do rozpatrzenia Senatowi.
2. Senat może w ciągu 30 dni nie zgłosić do niego zastrzeżeń, wnieść poprawki lub go odrzucić. Poprawki Senatowi mogą dotyczyć wszystkich zagadnień związanych z treścią rozpatrywanego projektu ustawy.
3. Uchwałę Senatu odrzucającą projekt lub wprowadzającą w nim zmiany uważa się za przyjętą, jeżeli Sejm nie odrzuci jej większością co najmniej 3/5 głosów w ciągu 30 dni.
4. Jeżeli Senat w ciągu 30 dni nie zajmie stanowiska wobec projektu ustawy przekazanego przez Sejm, ustawę uważa się za przyjętą bez zastrzeżeń i przekazuje ją Prezydentowi w celu podpisania i ogłoszenia w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.
5. Przepisy ustępu 1 - 4 nie mają zastosowania wobec ustawy budżetowej, o prowizorium budżetowym oraz ustawy upoważniającej Rząd do wydawania dekretów z mocą ustawy.

Artykuł 77.

Wybory do Senatu odbywają się w niedzielę przypadającą w ciągu miesiąca przed upływem jego kadencji.

Artykuł 78.

Przepisy art. 61 ust 3, art. 62 ust. 2 - 7, art. 63, 64, 65, 66, 70 dotyczące Sejmu i posłów stosuje się odpowiednio do Senatu i senatorów.

VI. PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Artykuł 79.

1. Prezydent Rzeczypospolitej jest Najwyższym przedstawicielem Państwa Polskiego.
2. Prezydent strzeże suwerenności Rzeczypospolitej Polskiej, jej bezpieczeństwa, nienaruszalności i niepodzielności jej terytorium, czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji i harmonizuje działania naczelnych organów państwa.

Artykuł 80.

1. Prezydent wybierany jest przez Naród w wyborach wolnych, powszechnych, równych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym.
2. Prawo wybierania Prezydenta ma każdy obywatel, który ukończył 18 lat.
3. Wybory Prezydenta zarządza Marszałek Sejmu nie wcześniej niż na 150 dni i nie później niż na 120 dni przed upływem kadencji urzędującego Prezydenta, a w razie opróżnienia urzędu Prezydenta w ciągu 14 dni po opróżnieniu urzędu.
4. Głosowanie przeprowadza się w niedzielę przypadającą między 90 a 100 dniem po zarządzeniu wyborów.
5. W pierwszym głosowaniu Prezydent może być wybrany tylko bezwzględną większością ważnie oddanych głosów. Jeżeli w pierwszym głosowaniu żaden z kandydatów nie uzyska wymaganej większości, ponowne głosowanie przeprowadza się 14 dni później. W ponownym głosowaniu Prezydent wybierany jest zwykłą większością głosów. Wyboru dokonuje się spośród 2 kandydatów, którzy w pierwszym głosowaniu uzyskali kolejno największą liczbę głosów.
6. Prezydent wybierany jest spośród kandydatów zgłoszonych przez co najmniej 200.000 obywateli posiadających prawo wybierania Prezydenta.
7. Prezydentem może być wybrany każdy obywatel, który ukończył 35 lat i korzysta z pełni praw wyborczych.

Artykuł 81.

1. Kadencja Prezydenta trwa 5 lat i liczy się od dnia zaprzysiężenia.
2. Prezydent może być wybrany ponownie na bezpośrednio następującą kadencję tylko jeden raz.
3. Prezydent obejmuje urząd po złożeniu wobec Narodu reprezentowanego przez posłów i senatorów przysięgi następującej treści:
"Świadom odpowiedzialności wobec Polski,
przysięgam Narodowi, na urządzie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej:
praw suwerennych państwa bronić,

jego honoru strzec,
wierności Konstytucji dochować,
łącznie z tradycją dziejową nie zatracić,
umiłowaniu wolności nie uchybić,
względem wszystkich obywateli równą kierować się sprawiedliwością,
zło i niebezpieczeństwo od Rzeczypospolitej odwracać,
a troskę o jej niepodległość i godne miejsce wśród wolnych narodów świata za
naczelną obowiązek sobie pocztywać.

Tak mi dopomóż Bóg."

Przysięga może być złożona bez ostatniego zdania.

Artykuł 82.

1. Prezydent nie może być posłem ani senatorem, zajmować żadnego innego stanowiska w państwie ani wykonywać żadnego innego płatnego zajęcia.
2. Przepis artykułu 62 ust.6 stosuje się odpowiednio do Prezydenta.

Artykuł 83.

1. Opróżnienie urzędu Prezydenta przed upływem kadencji następuje wskutek:
  - a) śmierci,
  - b) zrzeczenia się urzędu,
  - c) uznania przez Senat trwałej niezdolności do sprawowania urzędu ze względu na stan zdrowia, uchwałą podjętą większością co najmniej 2/3 głosów ogólnej liczby senatorów,
  - d) złożenia z urzędu orzeczeniem Trybunału, o którym mowa w art. 88.
2. W przypadkach określonych w ust. 1 pkt a) i b) fakt opróżnienia urzędu Prezydenta stwierdza Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego.
3. W przypadku opróżnienia urzędu Prezydenta, a także gdy Prezydent tymczasowo nie może sprawować urzędu, zastępuje go Marszałek Sejmu, a gdy ten nie może funkcji tej sprawować - marszałek Senatu.
4. Osoba zastępująca Prezydenta nie może rozwiązać Sejmu.

Artykuł 84.

Akty urzędowe Prezydenta podejmowane na wniosek Rządu, Premiera, bądź ministra, a także akty stanowione przez Rząd a podpisywane przez Prezydenta (dekrety) wymagają dla swej ważności kontrasygnaty Premiera i właściwego ministra lub ministrów.

Artykuł 85.

1. Do zadań i kompetencji Prezydenta, jako najwyższego przedstawiciela państwa, w szczególności należy:
  - a) zarządzanie wyborów do Sejmu, Senatu i wybieranych w wyborach powszechnych organów samorządu terytorialnego,
  - b) rozwiązywanie Sejmu w przypadkach określonych w art. 71 ust. 6 i art. 92 ust 6,
  - c) mianowanie i odwoływanie Premiera i na jego wniosek ministrów na zasadach określonych w art. 92 ust. 1 i 5, art. 93, 94, 97 i 98 ust 2,
  - d) na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa powoływanie sędziów,
  - e) powoływanie, za zgodą Senatu, Prezesa Narodowego Banku Polskiego i Prezesa Najwyższej Izby Kontroli,

- f) nadawanie orderów, odznaczeń i tytułów honorowych,
  - g) stosowanie prawa łaski,
  - h) stosowanie prawa weta w stosunku do ustaw i dekretów z mocą ustawy,
  - i) kierowanie orzędzi do Narodu, Sejmu oraz do Senatu
  - j) nadawanie statutu swojej kancelarii, oraz powoływanie i odwoływanie jej szefa.
2. Prawa łaski nie stosuje się wobec osób skazanych orzeczeniem Trybunału o którym mowa w art. 88, a także osób skazanych przez Sąd Najwyższy w wyniku realizacji odpowiedzialności konstytucyjnej.
  3. W celu wykonania ustaw i na podstawie udzielonych w nich upoważnień, Prezydent wydaje rozporządzenia i zarządzenia.

Artykuł 86.

1. Prezydent podpisuje ustawy w ciągu 30 dni od przekazania ich przez Marszałka Sejmu oraz zarządza ogłoszenie ich w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Prezydent przed podpisaniem ustawy może wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o stwierdzenie jej zgodności z Konstytucją. Bieg terminu przewidzianego w ust. 1. ulega przerwaniu do czasu wydania orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny.
3. Prezydent może odmówić podpisania ustawy i przekazać ją w ciągu 30 dni do Sejmu z wnioskiem o jej ponowne rozpatrzenie.
4. Po ponownym uchwaleniu ustawy przez Sejm większością co najmniej 3/5 głosów przy obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów, Prezydent niezwłocznie podpisuje ustawę i zarządza jej ogłoszenie.
5. Ustępy 1-4 dotyczą także ustaw ustrojowych, budżetowych, z wyjątkiem określonym w art. 71 ust. 5 oraz ustaw o upoważnieniu Rządu do wydawania dekretów.

Artykuł 87.

1. Do zadań i kompetencji Prezydenta jako reprezentanta państwa w stosunkach zewnętrznych w szczególności należy:
  - a) przyjmowanie listów uwierzytelniających przedstawicieli dyplomatycznych akredytowanych w Polsce,
  - b) mianowanie i odwoływanie przedstawicieli dyplomatycznych Rzeczypospolitej Polskiej za granicą,
  - c) ratyfikowanie i wypowiedzanie umów międzynarodowych, o czym Prezydent zawiadamia Sejm i Senat.
2. Ratyfikacja i wypowiedzanie umów międzynarodowych dotyczących granic państwa, sojuszków politycznych i wojskowych oraz umów pociągających za sobą istotne obciążenia finansowe państwa lub konieczność zmian w ustawodawstwie wymagają upoważnienia wyrażonego w ustawie. Upoważnienia takiego wymagają także traktaty pokojowe.
3. Umowy rządowe zawierane w wykonaniu umów międzynarodowych zatwierdza samodzielnie Prezydent lub z jego upoważnienia Rząd.

Artykuł 88.

1. Prezydent za naruszenie Konstytucji lub ustaw, oraz za popełnienie przestępstwa może być pociągnięty do odpowiedzialności tylko przed Trybunałem złożonym z Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego i sześciu członków Trybunału powołanych przez Senat ze swego składu. Od jego orzeczenia służy odwołanie do całego składu Senatu z wyłączeniem senatorów, którzy orzekali w pierwszej instancji.
2. Postawienie Prezydenta w stan oskarżenia następuje uchwałą Sejmu większością co najmniej 3/5 ustawowej liczby jego członków, na wniosek co najmniej 100 posłów.
3. Z chwilą postawienia Prezydenta w stan oskarżenia, sprawowanie przez niego urzędu ulega zawieszeniu do czasu wydania prawomocnego orzeczenia przez Trybunał.

VII. RZĄD

Artykuł 89.

Rząd kieruje sprawami państwa nie zastrzeżonymi dla innych organów.

Artykuł 90.

1. Rząd składa się z Premiera i ministrów.
2. Premier może powierzyć funkcję wicepremiera jednemu z ministrów.

Artykuł 91.

1. Premier reprezentuje Rząd i kieruje jego działalnością.
2. Wicepremier zastępuje Premiera i wykonuje inne zlecone mu przez niego zadania.
3. Ministrowie kierują określonymi działami administracji państwowej.
4. W skład Rządu mogą ponadto wchodzić ministrowie wykonujący zadania zlecone im przez Premiera.

Artykuł 92.

1. Prezydent mianuje i odwołuje Premiera, a na jego wniosek mianuje i odwołuje ministrów.
2. Premier, najpóźniej w ciągu 14 dni od dnia powołania przez Prezydenta, przedstawia Sejmowi program działania Rządu z wnioskiem o udzielenie wotum zaufania. Sejm uchwała wotum zaufania bezwzględną większością głosów w ciągu następujących 14 dni.
3. W przypadku nieuzyskania wotum zaufania Rząd podaje się do dymisji, a prawo desygnowania Premiera przechodzi na Sejm, który winien to uczynić w ciągu kolejnych 14 dni.
4. Desygnowany na Premiera przez Sejm przedstawia mu proponowany skład Rządu z wnioskiem o jego zaakceptowanie.
5. Po zaakceptowaniu przez Sejm bezwzględną większością głosów, Prezydent powołuje tak wybrany Rząd i odbiera od niego przysięgę.
6. Jeżeli w ciągu 30 dni od głosowania nad wotum zaufania Sejm nie desygnuje kandydata na Premiera i nie zaakceptuje przedstawionego przezeń proponowanego składu Rządu - Prezydent rozwiązuje Sejm i zarządza nowe wybory.

Artykuł 93.

1. Sejm, na wniosek Prezydenta lub co najmniej 50 posłów, może bezwzględną większością głosów uchwalić wotum nieufności dla Rządu, desygnując jednocześnie tą samą uchwałą nowego Premiera, który przedstawia Prezydentowi skład Rządu. Prezydent mianuje desygnowanego Premiera i zaproponowanych ministrów. Wskazanie kandydata na nowego Premiera zawarte jest we wniosku o wotum nieufności.
2. Wniosek o wotum nieufności może być poddany głosowaniu nie wcześniej niż po upływie 7 dni od daty jego zgłoszenia.
3. Sejm może uchwalić, bezwzględną większością głosów, wotum nieufności dla określonego ministra. Minister ten składa dymisję, a Prezydent ją przyjmuje.

Artykuł 94.

Prezydent nie może udzielić dymisji Rządowi, który posiada zaufanie Sejmu.

Artykuł 95.

Premier i ministrowie ponoszą solidarną odpowiedzialność za ogólny kierunek działania Rządu, oraz solidarną lub indywidualną odpowiedzialność za kontrasygnowane przez nich akty urzędowe Prezydenta. Każdy z ministrów ponosi ponadto odpowiedzialność indywidualną za działalność działu administracji państwowej, którym kieruje.

Artykuł 96.

Zobowiązania zawierane przez Rząd lub poszczególnych ministrów, także w formie umów społecznych, stanowią zobowiązanie państwa i wiążą się z odpowiedzialnością konstytucyjną członków Rządu.

Artykuł 97.

1. Premier składa Prezydentowi dymisję Rządu w razie:
  - a) ukonstytuowania się nowo wybranego Sejmu,
  - b) rezygnacji przez Rząd albo przez Premiera z dalszego pełnienia funkcji,
  - c) nieudzielenia przez Sejm wotum zaufania Rządowi,
  - d) uchwalenia przez Sejm wotum nieufności dla Rządu.
2. Prezydent przyjmuje dymisję Rządu i powierza mu sprawowanie obowiązków do czasu powołania nowego Rządu.

Artykuł 98.

1. Minister może zrezygnować z dalszego pełnienia funkcji, składając dymisję Premierowi.
2. Na wniosek Premiera Prezydent dokonuje zmian na stanowiskach poszczególnych ministrów.

Artykuł 99.

Przepisy art. 62 ust. 5 i 6 stosuje się odpowiednio do członków Rządu.

Artykuł 100.

1. W celu wykonania ustaw i na podstawie udzielonych w nich upoważnień, Rząd, Premier i ministrowie wydają rozporządzenia.
2. Premier może uchylić rozporządzenia lub zarządzenia ministra.

Artykuł 101.

Premier jest zwierzchnikiem służbowym wszystkich pracowników administracji rządowej.

Artykuł 102.

1. Wojewoda jest organem administracji rządowej oraz przedstawicielem Rządu w województwie.
2. Tryb powoływania i odwoływania oraz zakres działania wojewodów określa ustawa.
3. Zadania administracji rządowej w terenie wykonują:
  - a) wojewodowie i podporządkowane im organy administracji ogólnej,
  - b) terenowe organy administracji podporządkowane bezpośrednio ministrom,
  - c) organy samorządu terytorialnego w ramach zadań zleconych.

VIII. SAMORZĄD TERYTORIALNY

Artykuł 103.

1. Samorząd terytorialny, stanowiący wspólnotę mieszkańców, jest podstawową formą organizacji życia publicznego.
2. Podstawowym, prawnie chronionym, terytorialnym związkiem samorządowym jest gmina, której rodzaje określa ustawa. Inne szczeble i kategorie związków samorządu terytorialnego określa ustawa w sposób nie naruszający kompetencji i źródeł finansowania gmin.
3. Tryb przekazywania związkowi samorządu terytorialnego zadań administracji rządowej oraz sposób ich finansowania określa ustawa.

Artykuł 104.

1. Terytorialne związki samorządowe posiadają osobowość prawną.
2. Majątek terytorialnych związków samorządowych stanowi mienie komunalne.

Artykuł 105.

1. Organem stanowiącym terytorialnego związku samorządowego jest rada, wybierana przez mieszkańców terytorium objętego związkiem.
2. Mieszkańcy mogą podejmować rozstrzygnięcia w drodze referendum lokalnego w trybie i na zasadach określonych w ustawie.
3. Rada terytorialnego związku samorządowego wybiera organy wykonawcze związku i określa jego wewnętrzne struktury.

Artykuł 106.

1. Kontroli celowości działania terytorialnych związków samorządowych w zakresie zadań własnych dokonują ich ustawowo określone organy.
2. Nadzór nad prawidłowością gospodarki finansowej terytorialnych związków samorządowych sprawują regionalne izby obrachunkowe.
3. Organa administracji rządowej sprawują nadzór nad działalnością terytorialnych związków samorządowych w zakresie jej zgodności z prawem, a w przypadku zadań zleconych przez administrację rządową także w zakresie celowości, gospodarności i rzetelności.

Artykuł 107.

Terytorialne związki samorządowe mają prawo do zrzeszania się w granicach państwa oraz do współpracy ze wspólnotami lokalnymi za granicą. Współpraca samorządów nie może naruszać integralności Rzeczypospolitej.

IX. FINANSE PUBLICZNE

Artykuł 108.

1. Skarb Państwa jest podmiotem gospodarczym posiadającym osobowość prawną.
2. Skarb Państwa jest zarządzany przez Ministra Skarbu.
3. Szczegółowe prawa i obowiązki Skarbu Państwa określa ustawa.

Artykuł 109.

1. Tworzy się Prokuratorię Generalną, której zadaniem jest ochrona interesów Skarbu Państwa.
2. Na czele Prokuratorii Generalnej stoi Prezes powoływany i odwoływany przez Prezydenta na wniosek Premiera.
3. Organizację i zadania Prokuratorii Generalnej określa ustawa.

Artykuł 110.

1. Zaciąganie pożyczek państwowych, nakładanie podatków i opłat publicznych, ustanawianie monopolii, oraz ustalanie systemu monetarnego może nastąpić jedynie na mocy ustawy.
2. Sposób wykonywania przez Sejm kontroli nad długami państwa określa ustawa.

Artykuł 111.

1. Narodowy Bank Polski posiada wyłączne prawo emisji pieniądza.
2. Prezesa Narodowego Banku Polskiego powołuje Prezydent za zgodą Senatu.
3. Zakres kompetencji Prezesa Narodowego Banku Polskiego i tryb jego odwoływania określa ustawa.

X. WŁADZA SĄDOWNICZA

Artykuł 112.

1. Władza sądownicza w Rzeczypospolitej Polskiej jest wykonywana przez sędziów: Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz sądów powszechnych.
2. Sędziowie orzekają w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 113.

1. Sędziowie są w sprawowaniu swego urzędu niezawiśli i podlegają tylko ustawom oraz aktom normatywnym zrównanym z ustawami.
2. Prawa i obowiązki sędziów określają ustawy.

Artykuł 114.

1. Sędziowie są nieusuwalni.
2. Złożenie sędziego z urzędu, zawieszenie w urzędowaniu, przeniesienie do innego miejsca pracy lub w stan spoczynku wbrew jego woli może nastąpić jedynie mocą orzeczenia sądu i tylko w przypadkach przewidzianych w ustawie. Nie dotyczy to przeniesienia sędziego do innego miejsca pracy w związku z reorganizacją sądu.

Artykuł 115.

Sędzia nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnosądowej lub karnoadministracyjnej ani aresztowany lub zatrzymany bez zgody właściwego sądu, chyba że został schwytany na gorącym uczynku przestępstwa, lecz i w tym przypadku właściwy sąd może zażądać niezwłocznego zwolnienia aresztowanego lub zatrzymanego.

Artykuł 116.

Sądy w wypełnianiu swoich funkcji są niezależne. Orzeczenia sądowe nie mogą być zmieniane ani uchylane przez inne organy, z zastrzeżeniem prawa łaski.

Artykuł 117.

1. Naczelnym organem władzy sędziowskiej jest Sąd Najwyższy.
2. Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością wszystkich sądów w zakresie orzekania, w szczególności przez rozpoznawanie skarg kasacyjnych.
3. Tryb wykonywania nadzoru przez Sąd Najwyższy określa ustawa.

Artykuł 118.

1. Sąd Najwyższy ponadto:
  - a) podejmuje uchwały mające na celu wyjaśnienie przepisów prawnych budzących w praktyce wątpliwości lub których stosowanie wywołało rozbieżności w orzecznictwie,
  - b) rozstrzyga o prawidłowości wyboru Prezydenta RP, posłów i senatorów oraz o prawidłowości przeprowadzenia referendum,
  - c) orzeka o sprzeczności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych,
  - d) orzeka o odpowiedzialności konstytucyjnej osób zajmujących Najwyższe stanowiska w państwie za czyny, którymi w zakresie swego urzędowania lub w związku z zajmowanym stanowiskiem w sposób zawiniony naruszyły Konstytucję, ustawę lub obowiązującą umowę międzynarodową,
  - e) wykonuje inne zadania określone ustawą.

Artykuł 119.

1. Odpowiedzialność konstytucyjną przed Sądem Najwyższym ponoszą:
  - a) członkowie Rządu,
  - b) Prezes Narodowego Banku Polskiego, Prezes Najwyższej Izby Kontroli i Prokuratorii Generalnej,
  - c) Szef Sztabu Generalnego,
  - d) kierownicy urzędów centralnych

- e) osoby, którym Premier powierzył kierowanie ministerstwem lub urzędem centralnym,
  - f) członkowie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.
2. Sąd Najwyższy orzeka o odpowiedzialności karnej osób wymienionych w ust. 1, jeżeli naruszenie Konstytucji, ustawy lub umowy międzynarodowej stanowi jednocześnie czyn przestępny.
  3. Szczegółowo tryb realizacji odpowiedzialności konstytucyjnej określa ustawa.

Artykuł 120.

Oskarżenie związane z odpowiedzialnością konstytucyjną lub karną wnosi do Sądu Najwyższego, w stosunku do Prezesa Najwyższej Izby Kontroli Senat, a w odniesieniu do pozostałych osób Sejm.

Artykuł 121.

1. Naczelny Sąd Administracyjny sprawuje sądową kontrolę wykonywania administracji publicznej, chyba że ustawa przewiduje właściwość sądu powszechnego.
2. Naczelny Sąd Administracyjny rozstrzyga spory kompetencyjne między administracją rządową a organami samorządu terytorialnego.
3. Szczególny zakres właściwości, organizację i tryb postępowania przed Naczelnym Sądem Administracyjnym określa ustawa.

Artykuł 122.

1. Sądy powszechne orzekają w postępowaniu dwuinstancyjnym co do istoty sprawy z zastrzeżeniem prawa do skargi kasacyjnej (art. 117 ust. 2).
2. W sprawach o wykroczenia orzekają kolegia do spraw wykroczeń.
3. Ustrój sądów powszechnych i kolegiów do spraw wykroczeń, szczegółowy zakres ich właściwości i tryb postępowania przed nimi określają ustawy.

Artykuł 123.

1. Sądem Najwyższym kieruje Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, a Naczelnym Sądem Administracyjnym i sądami powszechnymi ich prezesi, w razie potrzeby przy pomocy wiceprezesów.
2. Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego jest powoływany spośród sędziów Sądu Najwyższego i odwoływany przez Senat na wniosek Prezydenta, a prezesi Sądu Najwyższego i Prezes Naczelny Sąd Administracyjny są powoływani spośród sędziów każdego z tych sądów i odwoływani przez Prezydenta, po zaopiniowaniu przez zgromadzenie ogólne każdego z tych sądów.
3. Tryb powoływania prezesów i wiceprezesów sądów powszechnych określa ustawa.

Artykuł 124.

1. Sędziowie są powoływani przez Prezydenta na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa.
2. Szczegółowy tryb powoływania sędziów określają ustawy.

Artykuł 125.

Uprawnienia, skład i sposób działania Krajowej Rady Sądownictwa określa ustawa.

Artykuł 126.

Formy i zakres udziału obywateli w wymiarze sprawiedliwości sprawowanym przez sądy pierwszej instancji określa ustawa.

Artykuł 127.

1. Prokuratura strzeże praworządności oraz czuwa nad ściganiem przestępstw.
2. Prokuratura podlega Ministrowi Sprawiedliwości, który sprawuje funkcję Prokuratora Generalnego.
3. Tryb powoływania i odwoływania oraz zasady organizacji i postępowania organów prokuratury określa ustawa.

XI. OBRONNOŚĆ PAŃSTWA I STANY NADZWYCZAJNE

Artykuł 128.

Siły Zbrojne strzegą niepodległości i całości terytorialnej Rzeczypospolitej.

Artykuł 129.

1. Prezydent jest Najwyższym zwierzchnikiem Sił Zbrojnych.
2. Prezydent przewodniczy Radzie Obrony Rzeczypospolitej, w skład której wchodzi ponadto marszałkowie Sejmu i Senatu, Premier, oraz ministrowie: Spraw Zagranicznych, Obrony Narodowej, Spraw Wewnętrznych i Skarbu. W pracach Rady biorą udział z głosem doradczym Szef Sztabu Generalnego i Szef Urzędu Ochrony Państwa. Zakres kompetencji i tryb działania Rady Obrony Rzeczypospolitej określa ustawa.
3. Prezydent na wniosek Premiera, przedstawiony po zasięgnięciu opinii Ministra Obrony Narodowej, mianuje i zwalnia Szefa Sztabu Generalnego, podlegającego służbowo Ministrowi Obrony Narodowej. Na czas stanu wojny Prezydent powołuje Szefa Sztabu Generalnego na stanowisko Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych oraz ma prawo dokonywania zmian na tym stanowisku. Naczelnym Dowódcą Sił Zbrojnych podlega bezpośrednio Prezydentowi.
4. Prezydent na wniosek Ministra Obrony Narodowej mianuje na pierwszy stopień oficerski oraz stopnie generalskie i admirałskie.
5. Prezydent na wniosek Premiera zarządza powszechną mobilizację.
6. Prezydent na wniosek Ministra Obrony Narodowej zarządza corocznie pobór do służby w Siłach Zbrojnych.

Artykuł 130.

1. Użycie Sił Zbrojnych poza granicami Rzeczypospolitej wymaga uprzedniej zgody Sejmu.
2. Jeżeli zwłoka stanowiłaby poważne niebezpieczeństwo dla państwa, decyzję o użyciu Sił Zbrojnych poza granicami Rzeczypospolitej podejmuje Prezydent po zasięgnięciu opinii Rządu.

Artykuł 131.

Na mocy zarządzenia Prezydenta, podjętego na wniosek Premiera, Siły Zbrojne mogą być użyte do odparcia zbrojnego zamachu na konstytucyjny porządek w państwie, a także w przypadku ogłoszenia stanu wyjątkowego, jeżeli użycie sił policyjnych jest niewystarczające.

Artykuł 132.

1. Sejm może podjąć uchwałę o ogłoszeniu stanu wojny jeżeli na terytorium Rzeczypospolitej dokonano zbrojnego ataku albo gdy z umów międzynarodowych wynika konieczność podjęcia działań wojennych.
2. Jeżeli sytuacja wymaga natychmiastowego działania stan wojny ogłasza Prezydent.
3. Skutki prawne ogłoszenia stanu wojny określa ustawa.
4. O ustaniu skutków prawnych stanu wojny decyduje Prezydent.

Artykuł 133.

1. W razie bezpośredniego zagrożenia zewnętrznego państwa, Prezydent może na wniosek Rządu wprowadzić stan pogotowia obronnego na całym terytorium Rzeczypospolitej lub na jego części.
2. Zakres zawieszenia lub ograniczenia praw i wolności obywateli, organizację władz państwa na czas stanu pogotowia obronnego oraz inne jego skutki prawne określa ustawa.

Artykuł 134.

1. Na wniosek Rządu Prezydent może wprowadzić na okres oznaczony, nie dłuższy niż 3 miesiące, stan wyjątkowy na całym terytorium państwa, lub na jego części.
2. Stan wyjątkowy może być wprowadzony tylko w przypadku rozruchów wewnętrznych grożących obaleniem konstytucyjnego ustroju państwa lub klęski żywiołowej.
3. Decyzja Prezydenta o wprowadzeniu stanu wyjątkowego podlega zatwierdzeniu przez Sejm w ciągu 14 dni od jej ogłoszenia. Jeżeli Sejm odmówi zatwierdzenia, stan wyjątkowy ulega uchyleniu z mocy prawa.
4. Przedłużenie stanu wyjątkowego może nastąpić tylko za zgodą Sejmu.
5. Zakres zawieszenia lub ograniczenia praw i wolności obywateli na czas stanu wyjątkowego oraz tryb jego wprowadzenia i inne skutki prawne określa ustawa.

Artykuł 135.

1. W czasie trwania stanu wojny, stanu pogotowia obronnego lub stanu wyjątkowego, nie można zmienić Konstytucji ani przeprowadzić wyborów do Sejmu, Senatu, organów samorządu terytorialnego, a także wyborów Prezydenta.

Artykuł 136.

W czasie trwania stanu wojny lub stanu pogotowia obronnego Prezydent wyznacza swojego następcę.

XII. INSTYTUCJE KONTROLNE

Artykuł 137.

Najwyższa Izba Kontroli jest niezależnym od władzy wykonawczej organem kontroli państwowej podległym Senatowi.

Artykuł 138.

Najwyższa Izba Kontroli jest powołana do badania sposobu wykonania budżetu państwa, kontroli legalności działania, prawidłowego gospodarowania majątkiem i środkami finansowymi administracji państwowej, państwowych jednostek organizacyjnych i samorządu terytorialnego.

Artykuł 139.

W zakresie określonym w art. 138 Najwyższa Izba Kontroli może kontrolować przedsiębiorstwa i zakłady państwowe lub komunalne, podmioty gospodarcze oraz inne organizacje prowadzące działalność z udziałem majątku państwowego albo komunalnego, względnie z wykorzystaniem środków finansowych państwowych, komunalnych lub społecznych.

Artykuł 140.

Najwyższa Izba Kontroli corocznie przedkłada Sejmowi i Senatowi raport o wykonaniu budżetu państwa oraz sprawozdanie ze swej działalności.

Artykuł 141.

1. Prezesa Najwyższej Izby Kontroli powołuje na lat 6 Prezydent za zgodą Senatu.
2. Prezydent może za zgodą Senatu odwołać Prezesa Najwyższej Izby Kontroli przed upływem kadencji tylko w przypadkach określonych w ustawie.
3. Organizację, sposób działania Najwyższej Izby Kontroli oraz tryb powoływania i odwoływania członków Kolegium Najwyższej Izby Kontroli określa ustawa.

Artykuł 142.

Rzecznik Praw Obywatelskich czuwa nad przestrzeganiem praw i wolności obywateli określonych w Konstytucji i ustawach.

Artykuł 143.

Rzecznika Praw Obywatelskich powołuje Senat na 5 lat.

Artykuł 144.

Prawo złożenia skargi do Rzecznika Praw Obywatelskich przysługuje każdemu obywatelowi, którego prawa i wolności zostały naruszone przez działania organów państwowych.

Artykuł 145.

1. Rzecznik Praw Obywatelskich składa Senatowi okresowe raporty o stanie przestrzegania i wolności obywateli oraz sprawozdania z własnej działalności. praw
2. Zasady działania Rzecznika oraz tryb jego odwoływania w czasie kadencji reguluje ustawa.

Artykuł 146.

1. Trybunał Konstytucyjny orzeka o zgodności z Konstytucją ustaw, umów międzynarodowych i innych aktów prawnych stanowiących źródła prawa według Konstytucji, a także ustala powszechnie obowiązującą wykładnię przepisów Konstytucji.
2. Akt prawny uznany przez Trybunał Konstytucyjny za sprzeczny z Konstytucją nie może być ogłoszony, ani nie może wejść w życie.

Artykuł 147.

Trybunał Konstytucyjny składa się z 18 sędziów. Dziewięciu sędziów powołuje Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego na podstawie uchwały Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Sądu Najwyższego. Po trzech sędziów powołują Prezydent, Sejm i Senat.

Artykuł 148.

1. Kadencja sędziego Trybunału Konstytucyjnego trwa 9 lat.
2. Skład Trybunału Konstytucyjnego ulega odnowieniu w 1/3 co trzy lata.
3. Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego nie mogą być powołani ponownie.

Artykuł 149.

Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego są niezawisli i podlegają jedynie Konstytucji.

Artykuł 150.

1. Przewodniczącego Trybunału Konstytucyjnego powołuje Prezydent z grona trzech kandydatów wybranych przez Zgromadzenie Sędziów Trybunału Konstytucyjnego.
2. Zastępcę Przewodniczącego Trybunału Konstytucyjnego powołuje Prezydent z grona trzech sędziów Trybunału wskazanych przez Przewodniczącego.

Artykuł 151.

Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne.

Artykuł 152.

Właściwość, ustrój Trybunału Konstytucyjnego oraz tryb postępowania przed nim określa ustawa.

Artykuł 153.

1. Instytucje dozoru podlegają Prezydentowi.
2. Rodzaj instytucji dozoru, zasady ich funkcjonowania, zakres podporządkowania, oraz tryb powoływania głównych inspektorów określa ustawa.

Artykuł 154.

1. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji stoi na straży wolności słowa, realizacji prawa obywateli do informacji oraz interesu społecznego w radiofonii i telewizji.
2. Członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji powołują: Sejm, Senat i Prezydent.
3. Na podstawie ustaw Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji wydaje rozporządzenia i uchwały.

4. Zasady powoływania członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji oraz jej organizację i sposób działania określa ustawa.

XIII. SYMBOLE I STOLICA PAŃSTWA

Artykuł 155.

Godłem Rzeczypospolitej Polskiej jest orzeł biały w koronie na czerwonym tle. Barwami państwowymi jest kolor biały i czerwony, hymnem jest Mazurek Dąbrowskiego. Szczegóły oraz zakres ochrony prawnej określa ustawa

Artykuł 156.

Stolicą Rzeczypospolitej Polskiej jest miasto Warszawa.

XIV. ZMIANA KONSTYTUCJI.

Artykuł 157.

Zmiana Konstytucji może być uchwalona przez Sejm i Senat na wspólnym posiedzeniu większością co najmniej 2/3 głosów ustawowej liczby posłów i senatorów. Wspólnemu posiedzeniu Sejmu i Senatu przewodniczy Marszałek Sejmu a jego zastępcą jest Marszałek Senatu.

Artykuł 158.

Wniosek o zmianę Konstytucji może być postawiony przez Prezydenta, 111 posłów lub 33 senatorów i nie może być poddany pod głosowanie przed upływem 30 dni od daty złożenia. Wspólne posiedzenie Sejmu i Senatu zwołuje Marszałek Sejmu.

Artykuł 159.

Prezydent podpisuje i zarządza ogłoszenie zmiany Konstytucji w ciągu 30 dni od daty jej uchwalenia.

XV. PRZEPISY WPROWADZAJĄCE

Artykuł 160.

1. W terminie dwóch lat od daty wejścia w życie Konstytucji zostaną ustanowione przepisy zabezpieczające właściwą realizację zasad w niej określonych.
2. W szczególności należą do nich:
  - a) reaktywujące instytucję sędziego śledczego, umożliwiającą zastosowanie środka zabezpieczającego w postaci tymczasowego aresztu wyłącznie w drodze orzeczenia sędziowskiego,
  - b) wprowadzające instytucję kasacji, pozwalającą na kontrolę orzeczeń sądów drugiej instancji i orzeczeń Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz równocześnie z wejściem jej w życie uchylić przepisów dotyczących rewizji nadzwyczajnej,
  - c) inicjujące wprowadzenie uzupełniającego zdecentralizowanego systemu ubezpieczeń

zdrowotnych nadzorowanego przez reprezentację ubezpieczonych, pracodawców, instytucji ubezpieczeniowych i Rządu,

- d) przeprowadzające reformę systemu ubezpieczeń społecznych z udziałem przedstawicieli ubezpieczonych, pracodawców, instytucji ubezpieczeniowych i Rządu.

Artykuł 161.

1. W terminie jednego roku od daty wejścia w życie Konstytucji zostaną ustanowione przepisy umożliwiające przeprowadzenie reprivatyzacji.
2. W terminie określonym w artykule 160 zostaną ustanowione przepisy wprowadzające powszechne uwłaszczenie w ramach prywatyzacji mienia państwowego.

Artykuł 162

1. W terminie ustalonym w art. 161 ust. 1 zostanie uregulowana w trybie ustawowym kwestia restytucji obywatelstwa polskiego w stosunku do osób, które utraciły je wbrew swej woli w związku z wojną rozpoczętą 1 września 1939 r. oraz ich zstępnych. Termin składania wniosków dotyczących przywrócenia obywatelstwa wynosi 5 lat od daty wejścia w życie Konstytucji.
2. Zasady i tryb przywracania obywatelstwa osobom, o których mowa w ust. 1 określi ustawa.

Artykuł 163

Zostanie przeprowadzona weryfikacja wszystkich sędziów pod względem przestrzegania przez nich zasady niezawisłości sędziów. Szczegóły określi ustawa wydana w terminie wyznaczonym w art. 161 ust.1.

Artykuł 164.

W terminie 6 miesięcy od wejścia w życie Konstytucji Minister Spraw Wewnętrznych przekaze do Komisji Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu - Instytutowi Pamięci Narodowej archiwa organów bezpieczeństwa z lat 1944 - 1989 celem udostępnienia zainteresowanym w trybie art. 26 Konstytucji. Tryb i zakres udostępniania tych materiałów osobom, których one dotyczą, oraz publicznym instytucjom i urzędom określi ustawa wydana w ciągu 6 miesięcy od wejścia w życie Konstytucji.

Artykuł 165.

W terminie określonym w art. 161 ust 1 należy ustanowić przepisy przeciwdziałające monopolizacji prasy, powołujące Radę Prasową oraz nakładające na jej Przewodniczącego obowiązek przedkładania co roku Senatowi analizy sytuacji panującej na rynku prasowym.

Artykuł 166.

W terminie określonym w art. 160 Trybunał Konstytucyjny dokona z urzędu oceny zgodności z Konstytucją umów międzynarodowych zawartych przez władze państwowe w latach 1945 - 1989.

Artykuł 167.

1. W terminie 3 miesięcy od daty przeprowadzenia wyborów Prezydenta powołani zostaną sędziowie Trybunału Konstytucyjnego.
2. Z chwilą powołania nowego składu Trybunału Konstytucyjnego wygasają mandaty dotychczasowych sędziów Trybunału. Ustawa określi, którzy sędziowie Trybunału mianowani na podstawie przepisów wprowadzających pełnią funkcję przez 3 lata, którzy przez 6 lat, a którzy przez 9 lat.

Artykuł 168.

1. W terminie 6 miesięcy od daty wejścia w życie niniejszej Konstytucji przeprowadzone zostaną wybory powszechne do Sejmu.
2. W terminie 12 miesięcy od daty wejścia w życie niniejszej Konstytucji przeprowadzone zostaną wybory do Senatu oraz wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.
3. Do czasu przeprowadzenia wyborów, o których mowa w ust. 1 i 2 posłowie i senatorowie oraz Prezydent zachowują mandaty.

XVI. PRZEPISY KOŃCOWE

Artykuł 169.

Konstytucja niniejsza wchodzi w życie w terminie 3 miesięcy od daty jej ogłoszenia.

Artykuł 170.

Z dniem wejścia w życie niniejszej Konstytucji:

- a) uchyla się ustawę z dnia 17 października 1992 roku o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym [Dz.U.RP Nr 84 z 1992 r. poz.426],
- b) uznaje się, że przepisy ustawy konstytucyjnej z 23 kwietnia 1935 r. wygasły [Dz.U.RP Nr 30 z 1935 r. poz.227].

SPIS TREŚCI

PREAMBUŁA	3
I. ZASADY NACZELNE (art. 1 - 7)	5
II. PRAWA CZŁOWIEKA ORAZ PRAWA, WOLNOŚCI I OBOWIĄZKI OBYWATELSKIE (art. 8 - 50)	6
III. ŹRÓDŁA PRAWA (art. 51 - 58)	13
IV. SEJM (art. 59 - 72)	14
V. SENAT (art. 73 - 78)	18
VI. PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ (art.79 - 88)	19
VII. RZĄD (art.89 - 102)	22
VIII. SAMORZĄD TERYTORIALNY (art. 103 - 107)	24
IX. FINANSE PUBLICZNE (art. 108 - 111)	25
X. WŁADZA SĄDOWNICZA (art. 112 - 127)	25
XI. OBRONNOŚĆ PAŃSTWA I STANY NADZWYCZAJNE (art. 137 - 154)	28
XII. INSTYTUCJE KONTROLNE (art. 128 - 136)	30
XIII. SYMBOLE I STOLICA PAŃSTWA (art.155 - 156)	32
XIV. ZMIANA KONSTYTUCJI (art. 157 - 159)	32
XV. PRZEPISY WPROWADZAJĄCE (art.160 - 168)	32
XVI. PRZEPISY KOŃCOWE (art.169 - 170)	34

Obywatelski Projekt Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej został opracowany przez Społeczną Komisję Konstytucyjną na zlecenie i przy współpracy Komisji Krajowej NSZZ "Solidarność", a także przy współpracy Sekretariatu Ugrupowań Centroprawicowych i Niepodległościowych.

Przewodniczącym SKK był Marian Krzaklewski, zaś koordynatorem jej prac Andrzej Rościszewski. Zespołowi I Ogólnych Zasad Konstytucyjnych oraz Obronności i Stanów Nadzwyczajnych przewodniczyła Barbara Niemiec, zespołowi II Praw i Obowiązków Człowieka i Obywatela - Zbigniew Romaszewski, zespołowi III Ustroju Politycznego i Społeczno-Gospodarczego Państwa - Jan Olszewski, zespołowi IV Źródeł Prawa, Instytucji Ochrony Prawa i Organów Wymiaru Sprawiedliwości - Piotr Andrzejewski. W skład Komisji wchodzili także Stanisław Alot, Kazimierz Barczyk, Andrzej Bentkowski, August Chełkowski, Krzysztof Drzewicki, Józefina Hryniewicz, Leszek Jankowski, Stanisław Krukowski, Wojciech Myślecki, Krzysztof Piesiewicz, Maciej Rudziński, Andrzej Smirnow, Tomasz Strzembosz, Stanisław Szczuka, Jacek Trznadel, Zbigniew Witkowski. Sekretarzem Komisji był Michał Drozdek. W pracach Komisji stale brali udział przedstawiciele Sekretariatu Ugrupowań Centroprawicowych i Niepodległościowych: Tomasz Jackowski, Jan Parys i Wojciech Ziemiński. Ponadto z Komisją współpracowali: Paweł Barański, Grzegorz Buczek, Tadeusz Burger, Zygmunt Drozdek, Leszek Graniszewski, Dorota Kosicińska, Jerzy Jackl, Jan Majchrowski, Jerzy Pieróg, Andrzej Świtalski, Ewa Tomaszewska, Andrzej Woźnicki, Teresa Wójcik.

Społeczna Komisja Konstytucyjna zatwierdziła wstępny projekt Konstytucji 15 czerwca 1994, zaś

Komisja Krajowa NSZZ "Solidarność" przyjęła projekt z poprawkami 22 czerwca.

**Przemówienie przewodniczącego NSZZ "Solidarność"
Mariana Krzaklewskiego promujące Obywatelski Projekt Konstytucji
NSZZ „Solidarność” wygłoszone 22 września 1994 roku
na posiedzeniu Zgromadzenia Narodowego**

Panie Prezydencie Rzeczypospolitej! Panie Przewodniczący Zgromadzenia Narodowego! Szanowne Panie, Szanowni Panowie Członkowie Zgromadzenia Narodowego! Wysoka Izbo! Polska dziś na nowo odczytuje swoją tożsamość. Przemiany, które miały miejsce w ostatnich latach w Europie, dały nam szansę decydowania o swoich losach. Po raz kolejny podejmujemy przerwane przed 200 laty dzieło normalnego rozwoju narodu. Dzieło, które podjęli nasi ojcowie w 1918 r., budując państwo dumne i - na ówczesne czasy - nowoczesne. II Rzeczpospolita trwała krótko, została zniszczona przez zbrodnicze ideologie, które otumaniały naszych sąsiadów. Ale II Rzeczpospolita była prawdziwie niepodległym państwem polskim i szukając naszej tożsamości odwołujemy się do jej dziedzictwa. Przez wszystkie lata niewoli, obcych rządów, terroru i ucisku naród polski przechował spuściznę dziejów, pielęgnował i chronił to wszystko, co Polskę stanowi. Teraz, wraz z odzyskaną wolnością, nadszedł czas na kontynuację dzieła wieków, na normalny rozwój naszego narodu, na budowanie nowoczesnego państwa, nowoczesnej gospodarki, nowoczesnego społeczeństwa. Nowoczesnego także przez zachowanie ciągłości z tradycją. Fundamentem, główną zasadą tego budowania stanie się nowa konstytucja Rzeczypospolitej. Konstytucja na lata wyznaczy ramy prawne funkcjonowania państwa i rozwoju narodu. Konstytucja nie może być przypadkowa, nie może odzwierciedlać bieżących układów politycznych, musi być trwałym dziełem narodu. Konstytucja musi być oparta na fundamencie aksjologicznym, na określonej wizji człowieka i społeczeństwa.

Niezależny Samorządny Związek Zawodowy "Solidarność" podjął się misji promowania prezentowanego dzisiaj obywatelskiego projektu konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Jest to jednak projekt o dużo szerszym zasięgu, skierowany nie tylko do członków NSZZ "Solidarność". Został on dlatego poparty już w tej chwili ponad 1300 tys. podpisów Polaków, gdyż odbierany jest w społeczeństwie jako projekt Polski niepodległej. Tej Polski, która nie chce zaakceptować spustoszenia, jakiego komunizm dokonał w naszym życiu narodowym. Tej Polski, która podejmuje narodowe dziedzictwo po to, by na tym fundamencie tworzyć najnowocześniejszą współczesność i przyszłość.

W pracy nad projektem przygotowanym przez Społeczną Komisję Konstytucyjną uczestniczyło wielu wybitnych prawników, konstytucjonalistów, specjalistów z różnych dziedzin wiedzy, a także praktyków życia publicznego. Założenia projektu były stale konsultowane z ekspertami i ze środowiskami opiniotwórczymi, z różnymi grupami społecznymi i grupami interesu. Bardzo była dla nas istotna opinia ekspertów współpracujących z Episkopatem Polski. Stała i szeroka była także konsultacja ze strukturami naszego związku.

Akcja zbierania podpisów pod projektem połączyła wielu Polaków, dla których stał się on symbolem i szansą na przebudowę wyrastającą z najszczytniejszych polskich tradycji.

Chciałbym tu serdecznie podziękować wszystkim osobom i środowiskom, które przyczyniły się do powstania obywatelskiego projektu konstytucji, do zebrania pod nim ponad miliona podpisów, oraz tym wszystkim, którzy swoimi podpisami projekt poparli.

Obywatelski projekt konstytucji mocno zakorzeniony jest w wartościach stanowiących podstawę polskiego poglądu na świat. Wartości te stanowią całość integralną, wzajemnie się wypełniają i uzupełniają, jedne bez drugich są niepełne i zagrożone. Trzy główne wartości, na których oparto pracę nad projektem, to:

- 1) wartości chrześcijańskie, znajdujące swój wyraz w prymacie osoby ludzkiej, rozbudowanych prawach człowieka i rodziny, w oparciu rozwiązań ustrojowych na zasadach katolickiej nauki społecznej,
- 2) wartości patriotyczne i narodowe, znajdujące swój wyraz w nawiązaniu do polskiej tradycji i w konstrukcjach ustrojowych zabezpieczających niepodległość kraju i podmiotowość jego obywateli,
- 3) wartości społeczne, znajdujące swój wyraz w prawach socjalnych i w ustroju opartym na dialogu i solidarności partnerów społecznych.

To, że u podstaw projektu leżała chrześcijańska koncepcja człowieka i społeczeństwa, nie oznacza i nie może oznaczać tego, że miałyby to być konstytucja tylko dla obywateli wierzących. Przeciwnie, wartości chrześcijańskie odczytujemy jako najbardziej humanitarne i otwarte, jako stanowiące fundament autentycznej demokracji, leżące u podstaw idei naturalnych i niezbywalnych praw człowieka.

Preambuła projektu wskazuje na tradycję, którą chcemy kontynuować. Większość projektów takiej preambuły w ogóle nie zawiera. Dla nas jest ona istotna, bo podkreśla historyczną ciągłość narodu oraz polityczną i prawną ciągłość niepodległego państwa polskiego. Preambuła określa, które tradycje naród polski uważa za własne i które chce kontynuować. Uroczyste wstępy posiadały dawniejsze polskie konstytucje: Konstytucja 3 maja i konstytucja marcowa. Chcielibyśmy, aby konstytucja III Rzeczypospolitej do nich nawiązywała.

Umieszczone w rozdziale I zasady naczelną są wytyczną do interpretacji i stosowania postanowień konstytucji. Określają także koncepcję narodu, państwa i główne zasady ustroju. Władza zwierzchnia w państwie należy do narodu. Naród rozumie się jako wspólnotę historii, kultury i języka. Taka definicja czyni naród otwartym dla wszystkich, którzy z tą wspólnotą chcą się utożsamić i w niej uczestniczyć.

"Państwo polskie jest Rzeczpospolitą, demokratycznym państwem prawa i wspólnym dobrem obywateli..." Taki zapis definiuje państwo nie tylko jako gwaranta i regulatora stanowionych praw, ale także jako nośnika istotnych treści moralnych.

Współcześnie podstawową funkcją nowoczesnego, demokratycznego państwa staje się ochrona i realizacja podstawowych praw człowieka i obywatela. Dlatego prawa te zajmują naczelną miejsce w prezentowanym projekcie konstytucji. Rozdział im poświęcony celowo

poprzedza rozdziały dotyczące ustroju polityczno-prawnego, stanowiąc ich aksjologiczny fundament.

Projekt czyni pracę podstawą rozwoju państwa. Jest to nawiązanie wprost do ostatniej konstytucji niepodległej Rzeczypospolitej. Z tym sformulowaniem wiąże się określenie gospodarki opierającej się na zasadach wolności i solidarności jako gospodarki rynkowej, z wyraźnym zaakcentowaniem elementami społecznego dialogu i partycypacji.

Względna szczegółowość zapisów dotyczących praw człowieka wynika z potrzeby zapewnienia im prawnych gwarancji - po latach bezceremonialnego łamania - i zapisania w dokumencie prawnym najwyższej rangi. Wynika to także z ratyfikowanych przez Polskę międzynarodowych konwencji, w tym konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy. Troską autorów było takie sformułowanie zapisów, aby można je było bezpośrednio stosować, aby nie pozostały tylko zbiorem życzeń, zaleceń i sugestii pod adresem prawodawcy.

Nie można w konstytucji pominąć spraw socjalnych, mimo że ich realizacja w tej formie jest trudniejsza niż kwestii wolnościowych, bo wymaga pozytywnych działań.

Państwo ponosi odpowiedzialność za stworzenie takich warunków, by wszystkie prawa, także te socjalne, mogły być maksymalnie realizowane. Wszystkie one wywodzą się z natury ludzkiej i przynależą człowiekowi z racji jego godności. Jako takie muszą znaleźć się w ustawie zasadniczej, będąc zobowiązaniem dla państwa, nawet jeżeli ich pełniejsza realizacja wymaga czasu. Tego oczekuje od nas opinia publiczna.

W Konstytucji Rzeczypospolitej musi znajdować się fundamentalny zapis o ochronie życia ludzkiego od poczęcia do naturalnej śmierci. Życia człowieka w każdej sytuacji trzeba bronić za wszelką cenę. Zgadzą się z tym wszystkie poważne siły polityczne w Polsce, różnie tylko to zobowiązanie interpretując.

Zapis dotyczący jawności życia publicznego przewiduje jako stałą zasadę lustrację osób pełniących funkcje publiczne. Osoby te decydują o sprawach nas wszystkich i dlatego muszą być poza podejrzeniami. Taka praktyka stosowana jest we wszystkich krajach poważnie traktujących swoją suwerenność.

Istotnym elementem projektu jest rozdział poświęcony źródłom prawa, którego nie było w dawniejszych ustawach zasadniczych. Zawiera on *expressis verbis* zapis o bezpośredniej stosowalności przepisów konstytucji.

Konstrukcja naczelných władz państwa została przez autorów tak ujęta, by realizować następujące cele:

1. Utrzymanie i rozwój demokratycznych funkcji państwa. Przyjęte rozwiązania mają to realizować przez mechanizmy stymulujące powstawanie i rozwój zorganizowanych sił społecznych, bez których demokratyczne prawa stają się fikcją, oraz przez mechanizmy chroniące przed wprowadzeniem dyktatury czy rządów autorytarnych.

2. Sprawność działania instytucji państwa, co osiąga się przez wyraźny rozdział kompetencji między poszczególne organy władzy państwowej oraz przez jednoczesne wzmocnienie władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej.

3. Dostosowanie projektowanych instytucji do polskiej tradycji, możliwości i oczekiwań społecznych. W tym celu przeprowadzone były konsultacje z wieloma osobami i środowiskami, znającymi praktykę funkcjonowania dzisiaj instytucji władzy w Polsce. Władzę ustawodawczą stanowią Sejm i Senat. Sejm stanowi izbę bardziej polityczną, gdzie powinny znaleźć miejsce reprezentacje zorganizowanych sił społecznych. Minimum 2/3 posłów wybieranych jest w wyborach większościowych. Rozwiązanie to zbliża posłów do narodu - wyborcy znają i rozliczają konkretną osobę - a także wzmacnia w dalszej perspektywie same partie, gdyż uzależnia je od bazy społecznej.

W projekcie zaproponowano zupełnie nowy model Senatu. Pomyślany jest on jako Izba stojąca na straży praw, kontrolująca proces legislacyjny i nadzorująca instytucje kontrolne. Senat według założeń składałby się nie tyle z reprezentantów partii, ile z osób o dużych kompetencjach, doświadczeniu i autorytecie społecznym. Wszyscy senatorowie byłiby wybierani według systemu większościowego.

Oryginalne jest też rozwiązanie dotyczące uchwalania budżetu. Uwzględnia ono potrzebę szerokiej akceptacji i uzyskania consensusu istotnych grup społecznych, których żywotnych interesów budżet dotyczy. Zgodne jest to z ideą demokracji partnerskiej, w której grupy społeczne mogą partycypować w rozwiązywaniu problemów dla nich istotnych. Budżet jest jedyną ustawą, która nie jest przedstawiana Senatowi. Obligatoryjnie natomiast rząd przed wniesieniem ustawy budżetowej do Sejmu musi jej projekt przedłożyć do zaopiniowania komisji trójstronnej, składającej się z przedstawicieli pracodawców, pracobiorców i rządu. Ostateczne decyzje podejmuje jednak wybrany przez ogół obywateli Sejm.

Autorzy projektu starali się przez jasne rozdzielenie kompetencji zachować właściwe proporcje między Sejmem, Senatem, prezydentem, rządem, sądami i instytucjami kontrolnymi. Dotyczy to szczególnie trudnego do rozwiązania problemu relacji między prezydentem a rządem.

Nowa jest rola wybranego w wyborach powszechnych prezydenta. Kompetencje, które otrzymuje, pozwalają mu pełnić rolę arbitra między rządem a Sejmem oraz wykonywać funkcje kontrolne. Jest więc prezydent nie tylko reprezentantem państwa, ale służy jego stabilizacji.

Całość odpowiedzialności za rząd spoczywa w rękach premiera. Wzmocniono pozycję premiera w stosunku do rządu i ministrów. Silny premier, realizując zasadę jednoosobowej odpowiedzialności, jest jednocześnie zależny od parlamentu. Decydujący więc wpływ na władzę w państwie mają wybory parlamentarne, co sprzyja kształtowaniu się politycznej reprezentacji społeczeństwa.

Ważną pozycję w ustroju demokratycznej Rzeczypospolitej zajmuje samorząd terytorialny. Poświęcono mu w projekcie osobny rozdział, przyjmując rozwiązania postulowane przez środowiska samorządowe.

W rozdziale dotyczącym finansów publicznych powoływana jest instytucja Skarbu Państwa oraz kontrolująca ją Prokuratura Generalna.

Wzmocnieniu i uniezależnieniu ulegnie władza sądownicza. Kompetencje mającego obecnie polityczny charakter Trybunału Stanu przejmie Sąd Najwyższy. (Wyjątkiem jest specjalny trybunał sądcy prezydenta, ponieważ prezydent powołuje sędziów Sądu

Najwyższego i nie może być przez nich sądzony.) Podobnie odpolitycznieniu ulegnie Trybunał Konstytucyjny, którego połowę składu będzie powoływał I prezes Sądu Najwyższego na podstawie uchwały Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Sądu Najwyższego. Zbudowanie rzeczywistego autorytetu sędziów i trwałego systemu sprawiedliwości wymaga rozliczenia z niechlubną przeszłością, kiedy sądy były instrumentalizowane politycznie przez władzę komunistyczną. Dlatego zdecydowaliśmy się umieścić w przepisach wprowadzających zapis o weryfikacji sędziów pod kątem przestrzegania przez nich zasady niezawisłości. Ma to być akt jednorazowy, zamykający ten problem.

Projekt przewiduje zróżnicowanie kadencji instytucji kontrolnych, aby zachować ciągłość kontroli w państwie.

Istotnym elementem obywatelskiego projektu konstytucji jest rozdział dotyczący przepisów wprowadzających. Większość rozdziałów konstytucji dotyczy rozwiązań trwałych, mających stanowić prawo przez lata. Jednak żeby powstały warunki do ich realizacji, trzeba jeszcze wiele w ustroju Rzeczypospolitej zmienić.

Przepisy wprowadzające przygotowują zmiany ustrojowe. Dotyczą one m.in.: powołania instytucji kasacji, weryfikacji sędziów, reaktywowania instytucji sędziego śledczego, reformy ubezpieczeń zdrowotnych i społecznych, rozwiązania problemu reprivatyzacji i przeprowadzenia powszechnego uwłaszczenia w ramach prywatyzacji mienia państwowego, restytucji obywatelstwa polskiego, udostępnienia zainteresowanym materiałów ich dotyczących z archiwów służb specjalnych PRL, powołania zabezpieczającej przed monopolizacją i strzegącej prawa do informacji Rady Prasowej, oceny przez Trybunał Konstytucyjny umów międzynarodowych PRL pod kątem ich zgodności z konstytucją. Przepisy te tworzą przesłanki dla normalnie funkcjonującego państwa i odcinają nas od poprzedniego systemu.

Projekt zgłoszony przez NSZZ "Solidarność" ma udokumentowane szczególnie szerokie poparcie społeczne, by stać się alternatywą dla projektu Komisji Konstytucyjnej. To się okaże. Jesteśmy gotowi podjąć publiczną debatę nad każdym zapisem naszego projektu konstytucji. Więcej, uważamy, że debata taka jest niezbędna. Społeczeństwo musi być przygotowane do tego - jakże istotnego - wyboru. Możliwość takiego wyboru trzeba mu stworzyć. W imieniu miliona Polaków, którzy kładąc swój podpis pod obywatelskim projektem konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, upoważnili mnie do występowania w roli ich rzecznika, apeluję do pań i panów zgromadzonych na tej sali, aby jeszcze raz przeanalizowali tryb uchwalenia konstytucji, pamiętając, jaka ciężka na nich odpowiedzialność; aby zechcieli tą odpowiedzialnością podzielić się z narodem. Zaufajmy naszemu narodowi, to mądry naród.

Chcielibyśmy, aby prezentowany przez nas projekt konstytucji był traktowany integralnie. Jest on bowiem nie tylko legislacyjną propozycją ekspertów czy grupy politycznej. Jest on czymś więcej - jest wyrazem dążeń najważniejszego polskiego ruchu społecznego ostatnich lat.

Obywatelski projekt Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, popierany przez szerokie kręgi społeczeństwa naszego kraju i promowany przez NSZZ "Solidarność", jest dokończeniem dzieła zainicjowanego w sierpniu 1980 r. - dzieła przywracania niepodległości naszej ojczyźnie, dzieła

przywracania wiary w to, że naprawdę jesteśmy gospodarzami we własnym kraju, dzieła odbudowy normalnego, wolnego społeczeństwa, praworządnego państwa, zdrowej gospodarki.

Chcielibyśmy, aby nowa konstytucja stała się realizacją wezwania Ojca Świętego, który wyjeżdżając z kraju po pierwszej wizycie w 1979 r., wołał na krakowskich błoniach: "... Proszę was, abyście całe to duchowe dziedzictwo, któremu na imię "Polska", raz jeszcze przyjęli z wiarą, nadzieją i miłością..."

Dziękuję państwu.